

ՍԱՑԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԳԱԼԻՔԾԵԱՆ Ս. — Տարրական բժիշկականութիւն արդի հայերենի և Պոլիս, Տպ. Ն. Շ. Արաման 1891: Տպ. նր, 48: Գին Է 2 շը.:

Հայն, որ ամէն ժամանակ եւ ամէն ուրեք յառաջադէմ ազգաց նմանելու ջանքն ու ճիգն է ըրած, մայրենի լեզուին ալ յառաջադիմու- թեանը մէջ չըր կրնար այլարարատ յառաջա- դէմ ժողովրդոց նմանելու շահից ըմնել կո- խեց մտա իրք նոյն նմանողութեան գժուարին ձամբան, հասանաելով գրացներ, ուր ինամով կ'աւանդուք մայրենի լեզուի ուսումն. կազմելով ուսումնական վարչութիւն, որ նոյն լեզուին յա- ռաջադիմութեան միջցնեն հայթայթելու հե- տամուռ է. եւ հանելով ի հրապարակ այնպիսի անհատներ, որոնց գրոն է մի միայն մայրենի լեզուին զարգ այնան աշխատիլ:

Սցի անհասներու կարգէն է նաև “Տար- րական Քերականութիւն արդի Հայերենի, գոր- ծոյն Յարգ Ազեղինակր, որուն երկասիրութիւնն” թէպէտ անշնան են իրենց ծաւալով ու մէծու- թեամբը, բայց նպաստառը են մայրենի լեզուին բարգաւաճնացը: Հեղինակն Յառաջարանին մէջ կը տրանցէ թէ շատ մը վարժարանաց մէջ աշխարհիկ լեզուի ուսումն իր արժանաւոր դիրելիք “որքը գետք է Նորիկոն զատանառը յարելով” արքը գետք է Հրսէտ, հանիսակալ տո- վորյութիւն մ’արքեցաթեամբ, կամ՝ բնաւ մուռ գտած չէ եւ կամ վեր ի վիրոց եւ հարեւանից իմն Վաւանդուի, աւելի ժամանակ կարենալ տա- լու համար հին Հայերենի ուսման: Աս ըսելով չենք կարծեր որ հեղինակն ընդէմն ըլլայ “Հին Հայերենի ուսման”, նման այն սակաւաւորաց, որոնք տակաւին չեն գիտեր թէ նոր Հայերենին ինչպէտ ծնունդը՝ նյոյնակն եւ մուռնդն ու կենտա- նարար հին Հայերենին ուսման: Աս ըսելով չենք կարծեր որ հեղինակն ընդէմն ըլլայ “Հին Հայերենի ուսման”, նման այն սակաւաւորաց, որոնք տակաւին չեն գիտեր թէ նոր Հայերենին ինչպէտ ծնունդը՝ նյոյնակն եւ մուռնդն ու կենտա- նարար հին Հայերենին ուսման: Քերա- կանական ուղղութիւնը: Ի հին միայն կրնայ նորն իւր արդն ու զարդը գտնել եւ հնցն առաջ- նորդութեամբն եւեթ կարող է նորն իւր այսօ- րուան սահուու ու լցիրծ շաւիլն ուղիղ ընթանալ եւ հասնիլ այն ավելութեան, այն կատարելու- թեան, որոնց հասած են այլոց ազգաց լեզու- ները: Հինը լքանելով է որ նորը զանազան

օտար լեզուաց գիրկը կը դիմէ անդադար, առ- նելով քերականական պլակազմ ձեւեր ու խորլէ կազմութիւն: Մենք ալ հեղինակին կարծակից ենք թէ “աւելի բնական եւ բանաւոր է աշա- կերտին ծանօթ աշխարհաբառը կաննաւոր շա- փով ու ինամով աւանդել ի սկզբան . . . եւ այլ եւս գժուարին զպիսի թուի նմա եւ գրա- բարն, որուն գէթ “բարձրագոյն կարգաց մէջ, դասախոսութիւնն անհրաժեշտ կարեւոր է նոյն իսկ աշխարհաբարին զարգացմանն ու տակաւ կանոնաւորութեանը համար”:

Այս բնական եւ օգտակար կարծիքը պար- զելէն եսքը կ'անցնի հեղինակին “արդի հայ լե- զուի . . . աւանդման գլխաւոր արգելքներէն” միջն, որ է “Դասագրոց — լւա երագրեալ . . . եւ նպաստակայամար դասագրոց — նուազու- թիւնն”: Կուազութիւն մը, որ թէքես յառաջ կու գայ կամ լւա երագրոյ մը նուազութիւնն եւ կամ երագրոյ մը տարասմ սնորոշութե- նէն, չուննալով միօրինակութիւն եւ հաստա- տութիւն:

Դասագրոց — “լւա երագրեալ ըլլայէն զատ — գիխաւոր եւ էսկան յասկութիւնն է Դիրուսոց յօրինուածութիւն (sysème): Իսկ Քերականութիւնն մը, որ լեզուն օրինաց ուսու- ցիլն ըլլայու որոշակած է, պէտք է նաև մաքրոր եւ դիրաբան լցողու: Մերձեցնենկ այս երկու յատկութիւններն ալ “Տարրական Քերակա- նութեան”:

1. “Տարրականին յօրինուածութիւնն որպէս որ նոր եւ անծանօթ գիմքը ներկայանայ դպրոցական հասարակութեան, նյոյնակ ալ զինք ճանչողները բազմնմէին եւ: Հարեւանցի հայե- ցուածք մը բաւարան է իսկոն իմանալու: Համար թէ մը հայ “Տարրականին յօրինուած է — նաեւ ուրեք ուրեք օրինակաց հաւատարիթարգ- մանութեամբ — գաղղիերէն Larive et Fleuryի տարրականին եւ Միջնին ընթացքըն (cours moyen) վրայէն, որ գաղղիական տոհմայն լեզուի 1882ի ծրագրոյն համեմատ լւա եւ ընտիր յօրինուածու- թիւն մըն է. եւ ինչպէս ի գաղցիա, նյոյնակն եւ այլուր ի գործածութեան եւ ի պատուի է առ- հասարակ: Ուստի նոյն գործածութեան եւ պա- տուաց արժանի է նաև հայ “Տարրական”, ալ մնացէ որ իւրաւամբ ալ պատուեց զայն ազգային կենդրունական վարչութիւննիր վաւերացուցմանը: Կերեալ՝ նա թէ եւ գովիճ է օտարաբերու լւա յօրինուածական դասագրոց թարգմանութիւնն ու նմանողներիւն առ ամենայն տոհմէն. բայց միշտ պահէլով տոհմայնը, եւ ոչ թէ տոհմայինն

Հեղինակն երկասիրութիւններն են:
Արժանական մանկանց. Մասն Ա. Բ. Գ. Գ.
Ըստէն հաւաքաջի:
Տարրական Քերականութիւն:

օտարին զգհելով, որմէ ինսամով եւ փութով զգուշացած է "Տարրականին, հեղինակը: Բայց չենք գիտեր թէ ինչ պատճառոց համար նոր հայերէն բազմատարը եւ ձեւաշատ լըզուի շրս հողովանց ձեւերն ի մի միայն կամիրդուն (10 եր.). որմէ ծագած գժուարութիւնն ատիպիալ՝ կ'աւանդուի թէ կ'անուններէն ոմանց ուրիշ կերպ կը հոլովին, նշանակերզ տասն անցրանոր նորանոր կանոններ (12 եր.), որոնք եթէ չձանձրացընեն, չվհատեցընեն գետահաս մանուկը, ոչի՞ կրնան շիփուեցընել՝ հաց հացի հողովանց ժամանակ' հոլովին նաեւ իւլ իւլ, ծով ծով, ոռան ոռան եւն եւն: Շվիոթութեան եւ ձանձրայիթի իսկական աղբիւր մը կրնան ըլալ գուցէ "Գիտելիք բայց, եւ սահագաւութիւն խորագիրով աւանդուած կանոններուն շեղակցաւ: Ցայ վայր որպատ որ "Ընդհանուրը էր Տարրականը, զսոն նյանափ 'ընդդրձակ' եւ խճողեալ Քարրականութիւն մը՝ գարած է կ, որ ըստ հեղինակին՝ ամստեղի և նորպատիրջ ձեռքը տաւու: Ուստի լաւ կըլլայ թերեւս՝ եթէ զրուէն զրու Տողովմանց ձեւերն իրեց յատուկ կանոններով, որոնք անտարիկոյ 12 եր. իրիւրի զարտուիդ նշանակուած տասն կանոններէն շատ չէն ըլլար. Նյանկէս լաւագւյուն էր անշուշտ եթէ վերցիշեալ երկուց խորագրօց կանոններէն ալ միայն հաբուուռու ու մշտինառը նշանակուեր. որով "Տարրականին յօրինուածութիւնը ցիլրջ միշտ սարրական: կը միաց:

2. "Տարրական Քերականութիւնը, Տաճկահայոց գործոցաց համար ըլլալով, Տաճկահայոց լիգուան գրուած է: Բայց ծանօթ է՝ թէ Տաճկահայոց լցուան այս օրս պէսպէս գյոներով կը նկարուի մէն մի գրչի ներբեւ. եւ գլխաւորուար հետեւեալ գյոներով, Ա. Ասացուածոց օտարութեամբ. Բ. Դրաբարքի անձահ գործածութեամբ. եւ Գ. Աղղագրական անճդութեամբ: Ա. Կալմեթան ինսամով եւ մասագութեամբ գիտացած եւ կըրծ պահել իր գրիւն ասացուածոց օտարութենէն. այնպէս որ գրիթէ ոչինչ խորթ կամ այլակազ ասացուած կը նշանարմատ անձահ գործածութեամբ տարրական տեսրին մէջ: Իսկ գրաբարքի անձահ գործածութիւնը, որուն մուտքին ամեն գրչաց բով աղաս է, փրդր ի շատէ սպրոդացած է ի Տարրականը ալ, եւ այս շահ-

գագիլ է մանաւանդ Դերասուանց գլխոյն մէջ, ուր երբեմ զուտ գրաբարքի ամբողջ ձեւ՝ մ'իրբեւ "Ճանօթ աշխարհաբար, կը նշանակուի, որ անտարակցոյ անծանօթ պիտի հնչէ գեռաչաս մանկան, լսելեացն եւ նորանշան պիտի երեւայ նորուս աշխարհուն աշացը: Նշնակէ անսպէս է կրկին ձեւ՝ գրաբարն ու աշխահաբարը — բովէ բով կնել. գեթ ըստ իրաւանց՝ նախամէծար առաջնութիւնն աշխարհաբարին՝ իրիւրե տանուառն տալուն էր աշխարհաբար գերականութիւնն մը: Զանց կ'առանք յիշել պիտի մանր մանր խօսելը որովք լաւագոյն է անտարակցոյ՝ եթէ մարդու եւ զարդար աշխարհաբար ըլլային: Խակ ուղագրական անձգութեանց համար՝ հարէ կըլլայ կրկնել գուցէ թէ ըստ բաւականի մատիկը եղած չերեւար չեղնանկը. պասկէն՝ ի մէջ այլց" Ապամէտրցի անորոշ էնքանութիւնն եւ ը յօրին ձանաւորի մ'առջեւ փոխանակ իր յաճախ կիրարկութիւնը, որ լեզուն գեղցիկ հնչման դէմ է:

Մնկ մեղնն կը կանինեք յաւելու. թէ ստոգիւ ասոնք դրցն են. սակայն զգի մը՝ որ "Եղուուի մշակութեան բուն ընտրի գործիքն է՝ ներիւալ չէ մատւ շնորհել կանոններուն եւ ոչ՝ կանոննաորին հաւասարակէս, եւ անտարբեր կենալ գրութեան որեւէցէ կերպին կամ եղանակին: ապա թէ ոչ նցն բանի գործիք մը որովին, կըլլայ մի միայն եւ բուն գործիք մը

Եղանակիք (47 եր.) որ ըստ կանոնի իրուսանն ըլլար: Եր ցանցի մը նորա զիտի ժամանենքն ենինթեր: (48 եր.) Յիշէ լում կարուի եւ զու գիրիք (47 եր.) ու նոր (48 եր.) զայ (առա) բառուի (16): Դոյս անփոշնի ովթացը (17 եր.) անթիթուրութիւնը գումականութեան (28 եր.) Այս անունութիւնը նշուն ի զորս նամակացարեան մէջ համարութիւն մէկ անբաց գործածութեան է, եւ այս նիրեւը թարգմանուած է. Բ. Եր. Եր. Եր. Քանիթէ անբահարա պատճենութիւն է: Ի պատճենը՝ գործածութիւնը ու անբահարը նշուն է: Դ անունը՝ պատճենութիւնը է: Եր. Ան (ան) նորու (ան) նման (ան) զայ, անէկ անուն՝ Կայա (աներ) նորու (անես) նորու (ա) զայու (անես): անունը՝ անուն անունութիւնը իւնի մէջ այս է ու այս շահագ: Բ անունութիւնը՝ պատճենագրացը անմասական գործածութիւնը կը գրաւար: Անդը կը մարտած: Պատճենագրացը՝ անմասական գործածութիւնը կը գրաւար: Ձեռքուութիւնը մէրթ ըուն է: Անդը ուու գործածութիւնը ու անդը ըուն է: Փանա զու այս բառերը կազմուած են պահ՝ պէս նակառակերպ մասնիւու (չ. օ. պատճենագրաց անունութիւնը՝ անունութիւնը անունութիւնը գործածութիւնը անունութիւնը): Անդը ուու գործածութիւնը՝ անունութիւնը է: Բ անունը կը կառու կը կառու կը կառու իւնի անուն իւնի պատճենագրացը անմասական գործածութիւնը կը գրաւար: Անդը, պատճենագրացը անմասական գործածութիւնը կը գրաւար: Անդը ուու գործածութիւնը կը գրաւար: Անդը՝ պատճենագրացը անմասական գործածութիւնը կը գրաւար:

1 Թերեւս ունաւանց յըրնակին մէջ նյունթեան համար, որ ամական պատճեն չէ: վաս զի եղած ըստ ձեւու էնուու եւ սական իւնի եւ որի ամէնք իւնի անուն իւնի պատճենութիւնը կը գրաւար: Զանց կը պատճենութիւնը կը գրաւար: Անդը ուու գործածութիւնը կը գրաւար: Անդը՝ պատճենութիւնը կը գրաւար: Օ. Կայա իւնի անունութիւնը՝ կ'անունութիւնը կ'անունութիւնը կը գրաւար:

լեզուի աղաւաղոթեաց եւ անկանոնոթեաց։ Ասով միանգանցից վստահ ենք թէ հեղինակն աւելի եւս մոտպիր կը լայ ու ի փոյշ ու խնամ կը տանի իր ընդարձակ քերականոթեանը, զօր ըստ կարի շրջ ի լոյս պիտի ընծայէ։ Կը մատ-թենիք յաղողութիւն եւ քաջալիութիւն։

Հ. Յ. ԹՈՒԽԻԿԻՆԸ

Է Պ Գ Ե Ց Ս Ա Խ Ա Կ Ա Ն

Ազգին նշանաւոր Ազգուականներէն Պերճա-պատի Ա. Խ. Զոնդ Ասով իւր Ա. Հայուս Խե-նակալի Աւարիոյ Փանկիկոս - Յափէկ Ա. Կոյ-սեր կողմէն յատակ Ազգուականոթեան արքայուսու-պատուեցլ, եւ այլեւայլ առիթներով ասպետա-կան բարձր կարգերու շքանշաներով զարգաբեալ, մերժին որերս ի մայրաքաղաքու Քիննա գտնուելուն կը բաժանը իւր Հաստակութեան եւ խորու երափ-տագիտութեան ցցյերի անձամբ իւր Ա. Հայուսին առքի գնել, որով անցեալ Կոյ. ամսոյ 23ին առա-օտք նորին կոյսերական Բնհամատութեան ներ-կոյանալու պատին ունեցաւ։ Բաւական երկար գեղեցիկ ճառով իւր նորհամարտիւնը յայտնեց կայսրմէ իւր անձին առատաձեռնուած այնչափ պատուաբեր շնորհց համար, եւ իւր գործառնու-թեանց ասպարիցն նկատմամբ տեղէկաթիւն առա-ւու Ա. Հ. Կայսրն երեք երեք խօսք կ'ընդհատեր սիրալիք քաջալիքական պատասխանով մը կամ հարցարմէ մը։ Ասպետը պատամասոր պատասխա-նով ինքնանցնելն ետև՝ թէ իւր ճճնապալցր է Պոտոքվին։ Սուլավար քաջալուն է, իւր շնորհելուն եւ մանաւանդ ի Կոստանդնուպոլիս վարժա բաշ-մանայ յարանեւ գործունեսութիւն մը կ'ըշատակէն, եւ թէ Հիմնա առաւետական աղլիքից գործե քայլուած՝ մանրտափական, Հայենասիրական եւ գիտական ասպարիցն մըս կ'ըշադիք։ Եւ թէ այս պատճառաւ շատ Մշնկերութեաց դլուի կամ անդամ ընթրաւած է։ Կոյսն վեհապատճենն իւր գոհութիւնն յայտնելն է զհայրից Առ-պետն յորդորելն վերից որ իւր Հայութնասիրական գործերը շարունակէ յօդուա Կ. Պոլոյ Աւարիա-կան գողմնական մանակ, հանցան ունկնդրու-թիւնը այս նշանաւոր խօսքերով փակել։ Ան եւ ի նշան կյանքարակն գոհութեան ահա բարեկա-մարար ձեռքու կու տամ Ձեզին։

Ասպետն թռնդ այժմ Պատճառաւու է Կ. Պոլոյ Աւարիացոց Հերպատուական հասու-րակութեան, Անգամ վաճառականոթեան սենեկին, Դատաւոր յօսմաննան խառն ատենի, եւ Աւարիական գործակալ ի առաջութեան մերա շնորհի, Պատօւեալ է Աւարիական պետու-թենէն Փրանկ. Յափէկին շքանշանով եւ եր-կամի թագի ասպետութեան երրորդ կարդի քաջանահաւ։

Ա Ր Ա Բ Ե Ս Պ Ե Ր Ա Կ Ա Ն

Ր Ժ Կ Ա Կ Ա Ն

Ի Ն Ե Գ Ւ Ւ Ն Ն Ե Տ Ր Ա Ռ Ո Ւ Ւ Յ

այ դառն հարկաւորու-
թիւն մը, որով
հարկ է որ երկրիս
վրայ ցաւ մ'ան-
րութելի եղանա-
կաւ մեր գոյու-
թեան հետ կա-
պուած մայ։ Արդ
հրամաֆ շնորհակալ
պէսք ենք ըլլալ Ամենազօրին որ այնպիսի նիւթ
մը գոյացուցած է, որ միւս ամէն նիւթերէն ա-
ւելի այս ցաւոյն խայթը կը բեկանեւ. — այս
նիւթու է բնասիրն (տօրինում)։ Ի՞նչ կ'ըլլային
հանապազօք այնամի հապարաւոր հիւանդը, ի՞նչ՝
սէֆչկէ առանց այս երկնից պարգելին։ Ո՞րչափ
բազմաթիւ հիւանդութիւնն կը մայիսին անբու-
ժելի, որչափ ցաւեր երկար տանեն չելին մեղմա-
նար առանց այս բարեկամին ստիպէն հարկաւ-
որութեան ժամանակ, եւ միխմարչնեն երկարա-
տեւ եւ անբուժելի հիւանդութեանը մէջ։ Սա-
կայն երանի թէ իւր ազգեցութիւնը միշտ մի իւ-
նոց ըլլար, եւ ոչ ԱՌ Երկարաւուել գործածու-
թեամբ յաշախագցնա չար հետեւութիւն եւ
արդինք յառաջ բերեք։ Բնափինին կամիշնե-
րու թիւն, որ ի սկզբան անդ այնպէս յաջող ար-
դինք կ'ունենար, յընթաց ժամնակաց ալնոյն
կնքապով չաղգեր, այն ատեն միշտ պէսք է մե-
ծաբացն քանակութեամբ առնուլ։ Սակայն այս
գէպիքն մէջ մարտութիւնը կը կրէ, ափորմակը
կ'անհետանայ, աղեաց գործունեութիւնը կը
դադրի, ստամբուն ալ բան մը չի հանդորժեար,
գլուխն այնպէս կը եանդանայ իրը թէ արբեցու-